

Από τις στρατηγικές συνεργασίες στη διαμόρφωση εθνικής πολιτικής βιβλιοθηκών¹

Δρ. Φίλιππος Τσιμπόγλου

Διευθυντής Βιβλιοθήκης Πανεπιστήμιου Κύπρου
Συντονιστής Συλλογικού Καταλόγου Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Η πρόοδος στους τομείς της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών των πρόσφατων δεκαετιών, είχε ως επακόλουθο την εισαγωγή της τηλεπληροφορικής και στις ελληνικές βιβλιοθήκες. Η διείσδυση των νέων τεχνολογιών πληροφόρησης (ΝΤΠ) και η προσαρμογή των βιβλιοθηκών στις νέες συνθήκες δεν πραγματοποιείται με τον ίδιο ρυθμό και με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα είδη βιβλιοθηκών. Σε εκείνες τις κατηγορίες βιβλιοθηκών, στις οποίες οι ΝΤΠ διαδίδονται ευρέως, οι δυνατότητες εντοπισμού και ανάκτησης πλήθους πληροφοριών και τεκμηρίων που προσφέρονται στον τελικό χρήστη από το χώρο της βιβλιοθήκης, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις εκτός βιβλιοθήκης, δημιουργούν την εσφαλμένη εντύπωση ότι τα χαρακτηριστικά της αυτάρκειας και της αυτόνομης λειτουργίας κάθε μεμονωμένης βιβλιοθήκης αυξάνονται με την ανάπτυξη και διάδοση των τεχνολογιών πληροφόρησης. Αυτό ισχύει, ασφαλώς, αλλά μόνο για την προσέγγιση του θέματος από την οπτική του τελικού χρήστη. Από την πλευρά της οργάνωσης και του σχεδιασμού των λειτουργιών και υπηρεσιών της βιβλιοθήκης, η εξέλιξη των τεχνολογιών πληροφόρησης αυξάνει συνεχώς την αλληλεξάρτηση και την ανάγκη συνεργασίας μεταξύ βιβλιοθηκών.

Το υπόδειγμα της «Αλεξανδρινής Βιβλιοθήκης», δηλαδή της συγκέντρωσης όλης της διαθέσιμης καταγεγραμμένης γνώσης σε ένα χώρο, δεν

¹ Ανακοίνωση στην Ημερίδα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου και της Ένωσης Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων και Επιστημόνων Πληροφόρησης «Συνεργασία Βιβλιοθηκών: Εθνικό, τοπικό, διαθεματικό επίπεδο», στο πλαίσιο της Διεθνούς Έκθεσης Βιβλίου, 29/05/2008 Εκθεσιακό Κέντρο Ηεlexpo, Θεσσαλονίκη.

ανταποκρίνεται στη σημερινή πραγματικότητα, κυρίως λόγω της πληθώρας² και του ρυθμού ανάπτυξης νέων γνώσεων και κατά συνέπεια των οικονομικών περιορισμών που οι εν λόγω παράγοντες συνεπάγονται. Στη σύγχρονη βιβλιοθήκη η πλάστιγγα φαίνεται να γέρνει σταδιακά από την **απόκτηση, συγκέντρωση και οργάνωση** πληροφοριακού υλικού προς την **πρόσβαση** σε πηγές πληροφόρησης, τη **διασύνδεση** και την **ολοκλήρωση** των πληροφοριακών συστημάτων και υπηρεσιών μέσα από τη λειτουργία συνεργατικών και κοινοπρακτικών σχημάτων.

Από πού θα μπορούσε κάποιος να ξεκινήσει μια προσπάθεια για το σχεδιασμό συνεργατικών δράσεων και εθνικής πολιτικής; Πιθανόν υπάρχουν πολλά σημεία εκκίνησης, και ίσως περισσότερες κατευθύνσεις και αρκετές διαστάσεις: κοινωνικές, γνωσιολογικές, οικονομικές, τεχνικές, πολιτικές, εκπαιδευτικές κλπ. Όλες έχουν θέση στο πεδίο της έρευνας δράσης (action research), όπου η θεωρία καθοδηγεί την πράξη, αλλά ταυτόχρονα δοκιμάζεται από αυτήν, εμπλουτίζεται, ανατρέπεται ή διαφοροποιείται για να συνεχίσει έναν αέναο κύκλο προόδου και εξέλιξης συνυφασμένο με το ανθρώπινο είδος.

Με την παρούσα ανακοίνωση επιχειρείται μια προσέγγιση, η οποία έχει ως **σημείο εκκίνησης το καθαυτό αντικείμενο των δραστηριοτήτων της βιβλιοθήκης: Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ή ιδιότητες της καταγεγραμμένης πληροφορίας** και δη στην **ψηφιακή** της μορφή. Τα **ιδιαίτερα χαρακτηριστικά επιβάλλουν ή επιτρέπουν** διαφορετική αντιμετώπιση από τα υπόλοιπα αγαθά. Εντοπίζοντας, ανιχνεύοντας, μελετώντας και αναγνωρίζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της (ψηφιακής) πληροφορίας, μπορούμε να αποκτήσουμε έναν αντικειμενικό οδηγό και ένα σώμα ασφαλών κριτηρίων για να ελέγχονται αν αυτά που προτείνονται είναι προς τη σωστή κατεύθυνση. Αν δηλαδή διευκολύνεται το υποκείμενο των δραστηριοτήτων της βιβλιοθήκης, ο χρήστης, να αξιοποιήσει τις ιδιαίτερες ιδιότητες της πληροφορίας.

² Οι εκτιμήσεις του Iwinski για το σύνολο των βιβλίων που ιστορικά έχουν κυκλοφορήσει, με βάση ρυθμούς ετήσιας παραγωγής μέχρι το 1911, αναφέρονται σε 10.378.365 βιβλία (manifestations σε όρους FRBR) βλ. (Iwinski 1911), *La Statistique Internationale Des Imprimes*.

Το 1940, ο Merritt συνέχισε τους υπολογισμούς του Iwinski, εκτιμώντας ότι το ιστορικό σύνολο της παγκόσμιας παραγωγής είχε ανέλθει στα 15.277.276 δημοσιευμένα βιβλία, εκτιμώντας την ετήσια παραγωγή από το 1911 περίπου στα 156.000 βιβλία Βλ. (Merritt and Downs 1942)

Μια αίσθηση της τάξης μεγέθους που αφορά το πλήθος των κυκλοφορούντων βιβλίων στον κόσμο, μπορεί να προέλθει από τα στατιστικά της βάσης δεδομένων του WorldCat (OCLC). Τον Ιανουάριο του 2005 στη βάση περιλαμβάνονταν περί τα 55 εκατομμύρια εγγραφές και 950 εκατομμύρια αποκτήματα (holdings), προερχόμενα από συλλογές περισσότερων από 20.000 βιβλιοθηκών διεθνώς. Πρέπει να ληφθεί όμως υπόψη ότι στα στατιστικά δεν περιλαμβάνονται όλες οι βιβλιοθήκες του κόσμου και από αυτές που περιλαμβάνονται δεν υπολογίζονται τα ακαταλογογράφητα βιβλία τους. βλ. (Lavoie and Schonfeld 2006) http://www.acm.org/ubiquity/views/v7i37_books.html (πρόσβαση 25/5/2008).

Ιδιότητες της πληροφορίας³

1. Πληροφορία – επικοινωνία

Η έννοια **πληροφορία** είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια **επικοινωνία** (Floridi 2003) και **μετάδοση**. Σύμφωνα με αρκετούς τυπικούς ορισμούς⁴ δεν νοείται πληροφορία χωρίς επικοινωνία και μετάδοση. Η πληροφορία και η επικοινωνία αποτελούν σημαντικά δομικά και λειτουργικά στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης.

2. Μη αναλωσιμότητα

Σε όρους **περιεχομένου νοήματος**, η πληροφορία χαρακτηρίζεται από **μη αναλωσιμότητα**. Το περιεχόμενο νόημα δεν αποτελεί αναλώσιμη οντότητα αλλά αξιοποιήσιμη.

3. Μη ανταγωνιστικότητα

Στην οικονομική της διάσταση, η φυσική ιδιότητα της μη αναλωσιμότητας καθιστά την πληροφορία-νόημα **μη ανταγωνιστική** στη χρήση, αφού είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί από πολλούς χωρίς να αναλωθεί ή να απολεσθεί η κατοχή της.

4. Πολυχρηστικότητα

Εμφανίζει χαρακτηριστικά πολυχρηστικότητας, μπορεί δηλαδή να χρησιμοποιηθεί από περισσότερους του ενός χρήστη. Η χρησιμοποίηση της από ένα χρήστη δεν στερεί τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί και από άλλους χρήστες ή/και από τον ίδιο επανειλημμένα .

³ Βλ, (Τσιμπόγλου 2008) *Συνεργασίες βιβλιοθηκών. Μια συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

⁴ ΑΠΘ Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη, 1998: «Πληροφορία: 1. Στοιχείο, μήνυμα (είδηση, ανακοίνωση, δήλωση, αναφορά κτλ.) που περιέχει και **μεταδίδει** μια γνώση για κπ. ή για κτ.

Εμμανουήλ Κριαράς, Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής Γλώσσας, Γραπτής και Προφορικής, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1995: «Πληροφορία: α. Κάθε στοιχείο γνώσης ή κρίσης που **μεταδίδεται** με τη βοήθεια του λόγου, του ήχου ή της εικόνας, καθώς και με το σύνολο των συμβόλων που είναι κατανοητά στους ανθρώπους, με σκοπό να τους ενημερώσει για κάποιο γεγονός ή θέμα»

Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας: Με Σχόλια για τη Σωστή Χρήση των Λέξεων, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998: «Πληροφορία: ... 2. Κάθε στοιχείο που **μεταδίδεται** από μία πηγή (μέσο ενημέρωσης κλπ.) σε κάποιον δέκτη, κάθε ενημερωτικό στοιχείο.

The Concise Oxford English Dictionary. Ed. Catherine Soanes and Angus Stevenson. Oxford University Press, 2004. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Cyprus University. 25 March 2005

<<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t23.e28368>>
"information n." **1.** facts or knowledge provided or learned. **2.** what is **conveyed** or represented by a particular sequence of symbols, impulses, etc.: *genetically transmitted information*. (Έμφαση από Φ.Τ.)

5. Εξατομίκευση

Η πρόσληψη της **πληροφορίας** ναί **εξατομικευμένη**⁵ (Fluckiger 1999), ακόμη και στις περιπτώσεις μαζικής μετάδοσης της πληροφορίας.

6. Πολυεδρικότητα

Η πληροφορία χαρακτηρίζεται από **πολυεδρικότητα** (και πολυλειτουργικότητα) δηλαδή περισσότερες από μία «όψεις» (facets) και συνεπώς από την δυνατότητα να τύχει περισσότερων της μιας προσεγγίσεων (Floridi 2003).

7. Πολυχρησιμότητα

Η εξατομικευμένη πρόσληψη έχει ως συνέπεια να προσδίδει στην πληροφορία **έντονα χαρακτηριστικά πολυχρησιμότητας**, την καθιστά επιδεκτική διαφορετικών εξατομικευμένων τρόπων, μεθόδων ή σκοπών αξιοποίησης είτε από διαφορετικούς χρήστες είτε από τους ίδιους χρήστες.

8. Ευρύτητα επιπτώσεων

Η εξατομικευμένη πρόσληψη και η πολυχρησιμότητα έχει ως αποτέλεσμα, σε αρκετές περιπτώσεις, **η αξιοποίησή της** να έχει **ευρύτερες επιπτώσεις** και εφαρμογές (spillovers) ή διαφορετικές από τις προθέσεις ή τις βλέψεις του δημιουργού της.⁶ (Houghton 2000a;Houghton 2000b)

9. Μοναδικότητα

Το περιεχόμενο κάθε συγκεκριμένης πληροφορίας **χαρακτηρίζεται** από **μοναδικότητα**, είναι δηλαδή μια μοναδική οντότητα που δεν μπορεί να υποκατασταθεί πλήρως από μια παρόμοια πληροφορία, έστω και αν νοητικά ή λεκτικά τις κατατάσσουμε στην ίδια κατηγορία πληροφοριών. Μια συγκεκριμένη πληροφορία μπορεί να είναι σχετική ή συμπληρωματική μιας άλλης πληροφορίας, αλλά όχι πλήρες υποκατάστατο, όπως συμβαίνει με τα υλικά αγαθά. Για παράδειγμα: ένα συγκεκριμένο μήλο μπορεί να αναλωθεί στη θέση ενός άλλου συγκεκριμένου μήλου, ακόμα και στη θέση ενός άλλου είδους τροφής, όπως επίσης, η χρήση ενός συγκεκριμένου τύπου μεταφορικού μέσου (π.χ. αυτοκινήτου) πιθανόν να μπορεί, για μετακίνηση στον ίδιο προορισμό, να υποκατασταθεί με τη χρήση άλλων μεταφορικών μέσων, άλλων τύπων ή και άλλων κατηγοριών (πλοίου, αεροπλάνου κλπ.), αλλά μια συγκεκριμένη πληροφορία για την επίδραση

⁵ “an individual's private phenomenon”

⁶ Η σημασία αυτής της ιδιότητας είχε εντοπιστεί και αναλυθεί από τον Otlet στο magnum opus “*Traite de la documentation. Le livre sur le livre: Theorie et pratique*” (Otlet 1934) με τη διατύπωση της «*μονογραφικής αρχής*» (monographic principle). Στην πράξη προχώρησε στην «*αποσύνθεση*» και τον «*κατακερματισμό*» του «*βιβλίου*» και στην απόσπαση των «*μονογραφικών*» οντοτήτων (εδαφίων), την κωδικοποίηση κάθε μονογραφικής οντότητας και τη διασύνδεσή της με όλα τα εδάφια που είχαν σχετικό κωδικό UDC (Day 1997) (Rayward 1997) .

μιας φαρμακευτικής ουσίας στη θεραπεία μιας ασθένειας δεν μπορεί να υποκατασταθεί από μία άλλη επίσης «φαρμακευτική πληροφορία» για την επίδραση μιας άλλης φαρμακευτικής ουσίας ή μιας άλλης ασθένειας. Για σκοπούς διατροφής όλα τα μήλα μπορεί να είναι ίδια, αλλά για σκοπούς πληροφόρησης (ενημέρωσης ή απόκτησης γνώσης) κάθε φαρμακευτική πληροφορία είναι διαφορετική από τις άλλες. Ακόμη, ένα περιοδικό μπορεί να είναι «φτωχό υποκατάστατο ενός άλλου συγκεκριμένου περιοδικού» (Susman and Carter 2003) και ένα συγκεκριμένο άρθρο ενός περιοδικού “δεν μπορεί να υποκατασταθεί εύκολα από άλλο άρθρο” ή «στην καλύτερη περίπτωση αποτελεί ένα ατελές υποκατάστατο» για τις ανάγκες ενός χρήστη βιβλιοθήκης (McCabe and Snyder 2004a;McCabe and Snyder 2004b). Το ανάλογο ισχύει επίσης και για τα επιστημονικά περιοδικά στη συλλογή μιας βιβλιοθήκης (Bergstrom and Bergstrom 2004a;Bergstrom and Bergstrom 2004b).

10. Αναδυτικότητα

Η συγκέντρωση πληροφοριών εμφανίζει μια **αναδυτική** ιδιότητα. Η νοητική διασύνδεση και σύνθεση περισσότερων πληροφοριών μπορεί να μην αποτελεί απλά ένα απόθεμα πληροφοριών ή μόνον το «νοηματικό άθροισμά» τους, αλλά μπορεί να δημιουργεί νέες πληροφορίες. Αυτή την ιδιότητα επιχειρούν να αξιοποιήσουν τα τεχνολογικά μέσα με τις δυνατότητες αλληλοσυνδέσεων μεταξύ διαφορετικών πληροφοριακών οντοτήτων (διασυνδέσεις *hyperlinks*, *cross reference*, *co-citation*, *co-cit. semantic web* κλπ.)⁷. Η πολυχρησιμότητα, εξατομικευμένη πρόσληψη, πολυεδρικότητα, ισχύουν όχι μόνον για το περιεχόμενο αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις και για τον φορέα-μέσον, π.χ ανάδυση (νέων) πληροφοριών από τις χρησιμοποιηθείσες γραμματοσειρές ή τυπογραφικά στοιχεία, την ποιότητα, το μέγεθος, το είδος χαρτιού, τα χρώματα κ.α. Επιστημονικοί τομείς, όπως π.χ. η Αρχαιολογία, αξιοποιούν αυτές τις αναδυτικές ιδιότητες των πληροφοριών στο έπακρον.

11. Κόστος αναπαραγωγής

Η αναπαραγωγή (αναπαράσταση) της **πληροφορίας έχει χαμηλό ή μηδενικό οριακό κόστος**. Η συνεχής αναπαράστασή της ή η **αναπαραγωγή** της δεν αντιμετωπίζει **σπανιότητα πόρων**. Μπορεί να αναπαράγεται επ' άπειρο σε αντίθεση με τα υλικά αγαθά, η συνεχής παραγωγή των οποίων πιθανόν να αντιμετωπίσει σπανιότητα πρώτων υλών.

12. Προστιθέμενη αξία

Στην αναπαράσταση της η **πληροφορία είναι επιδεκτική προστιθέμενης αξίας** με διάφορους τρόπους. Προηγούμενως αναφέρθηκε η διασύνδεση

⁷ Είτε πρόκειται για “*monographic links*” του (Otlet 1934), είτε για “*trails*” του Bush (Bush 1945), είτε για “*hypertext*” των Theodor Holm Nelson και Douglas Engelbart, είτε για το *semantic web* του Tim Berners-Lee (Berners-Lee and Fischetti 2002).

και η σύνθεση με άλλες, ένας άλλος τρόπος είναι η διαφοροποίηση της αρχικής παρουσίασης, αναδιευθέτηση του περιεχομένου, αναταξίθεση, αναδιάταξη, αλλαγή μορφότυπου κλπ.

13. Αγραμμικότητα παραγωγής και γραμμικότητα αναπαράστασης

Στην παραγωγή **περιεχομένου πληροφορίας** δεν ισχύει η **αθροιστική ιδιότητα**, δεν παρατηρείται δηλαδή μια **γραμμική**, αναλογική ή κλιμακωτή σχέση μεταξύ πόρων και αποτελέσματος. Η απασχόληση 4 επιστημόνων δεν είναι σίγουρο ότι θα φέρει την απαιτούμενη πληροφορία στο ένα τέταρτο του χρόνου που θα απαιτείτο για τον ένα. Αντίθετα η γραμμικότητα και η αθροιστική ιδιότητα βρίσκουν ισχύ στην αναπαράσταση της πληροφορίας, η απασχόληση 4 καταλογογράφων ή 4 διατάξεων ψηφιοποίησης μπορούν να μειώσουν στο ένα τέταρτο τον απαιτούμενο χρόνο για την καταλογογράφηση ή την ψηφιοποίηση από έναν καταλογογράφο ή μία διάταξη αντίστοιχα.

Ιδιότητες της ψηφιακής πληροφορίας (και διαφορές από την έντυπη)

14. Σύγχρονη πολυχρηστικότητα

Σε όρους υλικού μέσου-φορέα, τα ηλεκτρονικά μέσα προσδίδουν στην ψηφιακή πληροφορία την ιδιότητα της **«σύγχρονης πολυχρηστικότητας»**, δηλαδή της δυνατότητας χρήσης της ίδιας πληροφορίας από περισσότερους του ενός χρήστες την ίδια χρονική στιγμή. Η ιδιότητα αυτή δεν χαρακτηρίζει τα έντυπα μέσα-φορείς, όπου η χρήση είναι «αποκλειστικού χαρακτήρα» και η πολυχρηστικότητα υπαρκτή μεν αλλά αναγκαστικά ετεροχρονική.

15. Τεχνολογικά αδιαμεσολάβητη και διαμεσολαβημένη πρόσβαση

Η πρόσβαση στην έντυπη πληροφορία χαρακτηρίζεται τεχνολογικά **αδιαμεσολάβητη**, δηλαδή δεν απαιτείται η παρέμβαση-διαμεσολάβηση τεχνολογικών συσκευών ή εγκαταστάσεων για την πρόσβαση του χρήστη στο μέσο αναπαράστασης των συμβόλων (π.χ. το βιβλίο ή το χάρτη). Αντιθέτως, στην περίπτωση της ψηφιακής πληροφορίας η πρόσβαση χαρακτηρίζεται τεχνολογικά **διαμεσολαβημένη**, επειδή για να καταστεί το περιεχόμενο προσιτό στο χρήστη, απαιτείται η διαμεσολάβηση μιας σειράς υλικών και άυλων διατάξεων. Σε αυτές τις διατάξεις περιλαμβάνονται ο κεντρικός εξυπηρετητής όπου είναι αποθηκευμένη η πληροφορία, το δίκτυο, ο σταθμός εργασίας, τα απαραίτητα λογισμικά φύλαξης, μετάδοσης, αναπαράστασης των μορφότυπων κλπ. Διαμεσολαβημένη τεχνολογικά είναι και η πρόσβαση στις πληροφορίες άλλων τεχνολογιών όπως μικροταινιών, ταινιών, βίντεο, μουσικών δίσκων κλπ.

16. Απαίτηση δεξιοτήτων του χρήστη

Η διαμεσολαβημένη πρόσβαση στην ψηφιακή πληροφορία προαπαιτεί την διάθεση ορισμένων **δεξιοτήτων** από πλευράς του χρήστη, από την απλή

εξοικείωση με τη συσκευή-μέσο αναπαράστασης της πληροφορίας μέχρι την δυνατότητα εντοπισμού, αναζήτησης, σάρωσης ή πλοήγησης, ανάκτησης, αξιολόγησης των ανακτώμενων πληροφοριακών οντοτήτων, χαρακτηριστικά που δεν είναι όλα απαραίτητα και στο ίδιο βαθμό στην περίπτωση των έντυπων πληροφοριών.

17. Αποδέσμευση από χωρικούς και χρονικούς περιορισμούς

Η πρόσβαση στην έντυπη πληροφορία χαρακτηρίζεται από χωροχρονικούς περιορισμούς. Για την πρόσβαση του χρήστη στο περιεχόμενο πρέπει ο χρήστης να βρίσκεται στον ίδιο χώρο και τον ίδια χρόνο με τον φορέα των πληροφοριών (Buckland 1992). Αντίθετα η πρόσβαση στην ψηφιακή πληροφορία δίνει τη δυνατότητα της εξ αποστάσεως πρόσβασης μέσω δικτύου. Η δυνατότητα αυτή αποδεσμεύει τον χρήστη από τους χωρικούς περιορισμούς. Επιπλέον οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και τηλεπικοινωνιών καθιστούν μη αναγκαία, σε όρους πραγματικού χρόνου, τη σύμπτωση ή γεινίαση των γεωγραφικών χώρων εγκατάστασης-αποθήκευσης του περιεχομένου της πληροφορίας και χρήσης του περιεχομένου της πληροφορίας. Το «εδώ και τώρα» της έντυπης πληροφορίας μετατρέπεται σε «οπουδήποτε και οποτεδήποτε» στο ψηφιακό περιβάλλον.

18. Σύγκλιση μέσων

Στη δικτυωμένη ψηφιακή πληροφορία επέρχεται **σύγκλιση** των μέσων. Από τη στιγμή που διαφορετικοί τύποι περιεχομένου και φορέων όπως χειρόγραφα και έντυπα κείμενα, βιβλία, άρθρα, περιοδικά, χάρτες, σχέδια, ακίνητες και κινητές εικόνες, μηνύματα, ηχογραφήσεις, τηλεοπτικές εκπομπές, κλπ. ψηφιοποιούνται και εγκαθίστανται στο δίκτυο, σε όρους φορέα-μέσου παύουν να είναι διαφορετικοί τύποι πληροφορίας, παύουν να είναι κινηματογραφικά έργα, τηλεοπτικές εκπομπές, ηχογραφημένες συναυλίες, μουσικά έργα, βιβλία, άρθρα, κλπ. τα πάντα καθίστανται αρχεία εκφρασμένα σε αλληλουχίες 0-1, καταλήγουν να θεωρούνται από τον χρήστη ψηφιακό πληροφοριακό περιεχόμενο⁸. Η πρόσβαση του χρήστη μπορεί να γίνεται από τον ίδιο σταθμό εργασίας για όλα τα ψηφιακά είδη πληροφοριών.

19. Ασυνεχής και συνεχής πληροφοριακή ροή

Ο έντυπος φορέας-μέσο χαρακτηρίζεται από **ασυνεχή πληροφοριακή ροή**. Απλό, αλλά χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο όπου η πληροφοριακή ροή διακόπτεται μετά τη δημοσίευση και ενδεχομένως επανέρχεται με την επόμενη έκδοση. Το ίδιο συμβαίνει και με τα τεύχη των έντυπων περιοδικών εκδόσεων. Η πληροφοριακή ροή διακόπτεται μετά τη δημοσίευση του τεύχους και επανέρχεται με τη δημοσίευση του επομένου τεύχους. Στο ψηφιακό περιβάλλον η **συνεχής πληροφοριακή ροή** είναι

⁸ ... "content," or "knowledge," and therefore it is all the same (Getz 1997).

εφικτή, είτε με την συνεχή πρόσθεση νέων στοιχείων από το δημιουργό είτε με τη συνεισφορά άλλων αναγνωστών-δημιουργών (Μπώκος 1998). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η συνεχής ενημέρωση του μοντέλου fairmodel 131 εξισώσεων της οικονομίας των ΗΠΑ και 32 ακόμη χωρών από τον οικονομολόγο Ray C. Fair⁹ στο web με νέα δεδομένα και νέα μεθόδους επίλυσης (Getz 1997). Οποιοσδήποτε ακαδημαϊκός μπορεί να πειραματίζεται με εναλλακτικές εκτιμήσεις και υποθέσεις προγνώσεων και να συμπληρώνει την αρχική πληροφοριακή οντότητα με τα νέα ευρήματα (Abbing Roscam 1998).

20. Στατική και δυναμική μορφή των πληροφοριακών οντοτήτων

Με τη δημοσίευση μιας έντυπης πληροφοριακής οντότητας (άρθρου, βιβλίου, έργου κλπ.) ολοκληρώνεται η μορφή της και παραμένει παγιωμένη και **στατική**, ως έχει όσο διαρκεί η ζωή του φυσικού φορέα. Άμεση συνέπεια της προηγούμενης ιδιότητας είναι ότι η ψηφιακή μορφή των έργων μπορεί να έχει μια **δυναμική** μορφή και να μεταβάλλεται ως αποτέλεσμα μεταγενέστερων παρεμβάσεων του αρχικού δημιουργού ή αναγνωστών-χρηστών.

21. Ομάδες ομοειδών μονάδων και πεπερασμένα σύνολα πληροφοριακών οντοτήτων

Λόγω της φύσης του έντυπου φορέα-μέσου, η οργάνωση του περιεχομένου των μονάδων των πληροφοριακών οντοτήτων γίνεται σε **ομάδες ομοειδών μονάδων** με τη μορφή **πεπερασμένων συνόλων**. Ως παράδειγμα αναφέρονται τα έντυπα περιοδικά όπου τα άρθρα (μονάδες) των περιοδικών, οργανώνονται και δημοσιεύονται σε τεύχη (ομάδες - πεπερασμένα σύνολα). Στην ψηφιακή πληροφορία με την δυνατότητα της ανεξάρτητης μετάδοσης και της πρόσβασης σε κάθε πληροφοριακή μονάδα ξεχωριστά, δίνεται στο χρήστη η δυνατότητα οργάνωσης των πληροφοριακών μονάδων και η δημιουργία των δικών του ομάδων - μη πεπερασμένων συνόλων που μπορούν να συμπληρώνονται συνεχώς.

22. Φυσική εγγύτητα και απόσταση μεταδεδομένων και περιεχομένου

Στις οργανωμένες έντυπες πληροφοριακές οντότητες (π.χ συλλογές βιβλιοθηκών) οι πληροφορίες για τα τεκμήρια δεν είναι άμεσα συνδεδεμένα με τους φορείς των πληροφοριών. Ο κατάλογος αποτελεί μια διακριτή οντότητα από το υλικό της βιβλιοθήκης, που είναι ο φορέας των πληροφοριών, ακόμη και αν οι γεωγραφικοί τους χώροι απέχουν 2-3 μέτρα. Στο περιβάλλον των δικτυωμένων ψηφιακών πληροφοριών, για την οπτική του χρήστη, τα μεταδεδομένα είναι άμεσα συνδεδεμένα με το περιεχόμενο της πληροφοριακής οντότητας ακόμη και αν η φυσική τους εγκατάσταση βρίσκεται στην άλλη πλευρά του πλανήτη.

⁹ Βλέπε επίσης <http://fairmodel.econ.yale.edu/main2.htm>, και <http://fairmodel.econ.yale.edu/about/pressrel.htm>, Πρόσβαση 20/08/2004

23. Διασυνδεσιμότητα ψηφιακών οντοτήτων

Η ψηφιακή πληροφορία χαρακτηρίζεται από την ιδιότητα της **διασυνδεσιμότητας** μεταξύ πληροφοριακών οντοτήτων. Οι οραματισμοί του Paul Otlet, του Vannevar Bush και άλλων είναι όχι απλώς εφικτοί αλλά υλοποιημένοι. Ακόμη περισσότερο, η διασύνδεση δεν περιορίζεται σε επίπεδο ολόκληρων τεκμηρίων ή εδαφίων αλλά φτάνει μέχρι και επιπέδου πρότασης, φράσης, λέξης, χαρακτήρα ή συμβόλου και επεκτείνεται σε ψηφιακά αρχεία ηχητικών τεκμηρίων, κινητής και ακίνητης εικόνας, πολυμέσων, υπολογιστικών προγραμμάτων κλπ. Η φύση των ψηφιακών Τεχνολογιών Πληροφόρησης επιτρέπει την εύκολη διασύνδεση πληροφοριών και εξαιτίας αυτής της διασύνδεσης είναι ευκολότερη η αξιοποίηση και άλλων ιδιοτήτων (7 πολυχρησιμότητα, 8 ευρύτερες επιπτώσεις, 10 αναδυτικές συγκεντρώσεις, 12 προστιθέμενη αξία). Το πλεονέκτημα των νέων Τεχνολογιών Πληροφόρησης σε σχέση με προηγούμενες, **εντοπίζεται στις δυνατότητες διασύνδεσης παρά στο περιεχόμενο**¹⁰, το οποίο υπήρχε και με άλλες τεχνολογίες. Η δυνατότητα **διασύνδεσης σε συνδυασμό με την ιδιότητα 18 (σύγκλισης των μέσων)**, δημιουργεί νέες απαιτήσεις από πλευράς χρηστών για ολοκλήρωση των πληροφοριακών υπηρεσιών, νέες ανάγκες και νέες τεχνολογικές εξελίξεις.

24. Ταχύτητα μετάδοσης

Η **ταχύτητα μετάδοσης** των ψηφιακών πληροφοριών είναι πολύ μεγαλύτερη από την ταχύτητα μεταφοράς των έντυπων πληροφοριακών οντοτήτων. Αυτό οφείλεται αφενός στην καθυστέρηση για την συμπλήρωση της πληροφοριακής ομάδας-πεπερασμένου συνόλου και αφετέρου λόγω της φύσης του μέσου, που απαιτεί «φυσική» μεταφορά του φορέα από το χώρο παραγωγής του στο χώρο χρήσης. Σε ορισμένες επιστημονικές περιοχές η ταχύτητα μετάδοσης αποτελεί περισσότερο κρίσιμο παράγοντα από όσο σε άλλες.

25. Έκταση μετάδοσης

Η **έκταση** στην οποία μπορεί να μεταδοθεί η ψηφιακή πληροφοριακή οντότητα καλύπτει (τεχνικά) οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη και χωρίς να δεσμεύεται από περιορισμούς για χώρους αποθήκευσης όπως συμβαίνει με τα έντυπα. Ακόμη και πληροφορίες που χαρακτηρίζονται τοπικού και περιορισμένου ενδιαφέροντος, είναι διαθέσιμες στο σύνολο του κυβερνοχώρου όπως και άλλες που «απευθύνονται» σε ευρύτερες ομάδες χρηστών.

26. Κατεύθυνση μετακινήσεων χρήστη-πληροφορίας

¹⁰ Στη σημασία της ιδιότητας της διασυνδεσιμότητας (*interconnectivity*) αναφέρεται ο Odlyzko, όταν ισχυρίζεται ότι στο ψηφιακό περιβάλλον το «περιεχόμενο δεν είναι βασιλιάς» (*Content is not King*) (Odlyzko 2001).

Στο περιβάλλον της έντυπης πληροφορίας το συνηθέστερο είναι ο χρήστης να **μετακινείται** προς την πληροφορία (π.χ. Βιβλιοθήκη, Αρχεία) ενώ στο ψηφιακό περιβάλλον οι πληροφορίες μεταφέρονται στο χώρο του χρήστη. Ωστόσο, η έννοια της μετακίνησης, δε περιορίζεται στο φυσικό χώρο. Μετακίνηση στο νοητό κυβερνοχώρο ισοδυναμεί με το να υποχρεώνεται ο χρήστης να ανακαλύψει και να συνδέσει ο ίδιος ασύνδετα μεταξύ τους συστατικά της πληροφορίας που χρειάζεται (βλ. για παράδειγμα δύο ασύνδετους μεταξύ τους Συλλογικούς Καταλόγους).

27. Ομοιομορφία και εξατομίκευση παρουσίασης πληροφοριακών οντοτήτων

Στην έντυπη πληροφορία συντηρείται **ομοιομορφία** μεταξύ όλων των αντιτύπων της ίδιας πληροφοριακής οντότητας π.χ. όλα τα αντίτυπα ενός συγκεκριμένου έργου, βιβλίου, περιοδικού κλπ. είναι ίδια για όλους τους χρήστες. Στο ψηφιακό περιβάλλον υπάρχει η δυνατότητα **εξατομικευμένης** επιλογής οντοτήτων, εμφάνισης, διάταξης, διαμόρφωσης και παρουσίασης του περιεχομένου της ίδιας πληροφοριακής οντότητας με διαφορετική μορφή ή τρόπο για κάθε χρήστη.

28. Ποικιλία και ασυμβατότητα μορφοτύπων

Το ίδιο περιεχόμενο μπορεί να κωδικοποιηθεί και να εμφανίζεται με διαφορετικές διατάξεις και μορφές σε μια ποικιλία μορφοτύπων. Λόγω των συνεχών εξελίξεων των Τεχνολογιών Πληροφόρησης, στο ψηφιακό περιβάλλον η τεχνολογικά διαμεσολαβημένη πρόσβαση (βλ. ιδιότητα 15) παρουσιάζει το πρόβλημα της ασυμβατότητας προγενέστερων μορφοτύπων πληροφοριακών οντοτήτων με νεώτερες τεχνολογικές διατάξεις. Στη μη διαμεσολαβημένη πρόσβαση δεν υφίσταται αντίστοιχο πρόβλημα. Οι συνέπειες αυτού του χαρακτηριστικού συζητούνται στην ενότητα της συντήρησης ψηφιακών αρχείων. Ένα βιβλίο που γράφτηκε αιώνες πριν δεν απαιτεί τεχνολογικά μέσα μετατροπής των συμβόλων για να γίνει προσιτό το περιεχόμενο (δεν αναφερόμαστε βέβαια στις πιθανές ανάγκες αποκατάστασης ή συντήρησης του φυσικού φορέα). Αντίθετα ένα ψηφιακό αρχείο που δημιουργήθηκε δέκα χρόνια πριν απαιτεί είτε τη χρήση των ίδιων ακριβώς διατάξεων (υπολογιστή - λειτουργικό - λογισμικό αναπαράστασης - μορφότυπο) είτε αντίστοιχους προσομοιωτές και μετατροπείς. Το πρόβλημα είναι ακόμη πιο περίπλοκο αν θεωρήσουμε ότι όλα τα ψηφιακά αρχεία που δημιουργούνται θα πρέπει να είναι αναγνώσιμα (ορατά ή ακροάσιμα) και μετά από έναν αιώνα: πρέπει να εξασφαλιστούν από τώρα οι προϋποθέσεις που πιθανόν θα απαιτηθούν στο μέλλον.

29. Μετατρεψιμότητα των μορφοτύπων

Για αρκετές περιπτώσεις της ψηφιακής πληροφορίας, ως έμμεση συνέπεια της ιδιότητας 18 («σύγκλιση μέσων») και χωρίς να αναιρείται η ισχύς της προηγούμενης ιδιότητας 28 («ποικιλία και ασυμβατότητα μορφοτύπων»)

ισχύει παράλληλα η δυνατότητα μετατροπής του περιεχομένου σε άλλη κατηγορία αναπαράστασης. Ως παραδείγματα εφαρμογής αυτής της ιδιότητας αναφέρονται: η οπτική αναγνώριση χαρακτήρων που αποτελεί μετατροπή εικόνας σε κείμενο, η μετατροπή γραπτού (πληκτρολογημένου ή κειμένου προερχόμενου από οπτική αναγνώριση χαρακτήρων) σε φωνή μέσω συνθέτη φωνής (Εκφωνητής/ΙΕΛ κλπ), η μετατροπή κειμένου σε γραφή Braille για τυφλούς χρήστες (βλ. λογισμικά SUPERNOVA/JAWS, HAL), η αναγνώριση φωνής και η μετατροπή σε γραπτό κείμενο (βλ. MS speech, Λογογράφος/ΙΕΛ), μουσικής σημειογραφίας (παρτιτούρα) σε ήχο (μουσική) κλπ.

30. Εμπειρικός χαρακτήρας των πληροφοριακών αγαθών

Τα πληροφοριακά αγαθά και υπηρεσίες (όπως και άλλα) χαρακτηρίζονται από **εμπειρικότητα**. Η αποτίμηση της αξίας τους προϋποθέτει την χρήση και γνωριμία από πλευράς καταναλωτή-χρήστη με το περιεχόμενο του συγκεκριμένου πληροφοριακού προϊόντος ή και πληροφοριακής οντότητας (Raban 2003). Ο χρήστης δεν γνωρίζει πάντα εκ των προτέρων αν ένα άρθρο θα καλύψει τις πληροφοριακές ανάγκες του, αυτό το αξιολογεί μετά τη χρήση. Ανάλογα, η βιβλιοθήκη αποφασίζοντας για την αγορά ενός τίτλου βιβλίου, τη συνδρομή ενός περιοδικού, την εγκατάσταση ή τη πρόσβαση σε μια βάση δεδομένων ή, πολύ πιο σημαντικό, την κοινοπρακτική συμφωνία με έναν εκδότη δεν μπορεί να είναι βέβαιη για την αξία χρήσης του αποτελέσματος πριν αποκτηθεί και χρησιμοποιηθεί το πληροφοριακό υλικό από τους χρήστες (Whitehall 1995) ώστε να αξιολογήσει το εύλογο της τιμής του πληροφοριακού προϊόντος. Οι αποφάσεις στηρίζονται σε ανάλογες προηγούμενες εμπειρίες (ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα) και τη διαίσθηση (Raban 2003).

Οι αλλαγές του περιβάλλοντος των βιβλιοθηκών

Οι φυσικές και τεχνικές ιδιότητες της ψηφιακής πληροφορίας στο περιβάλλον της δικτυακής αγοράς¹¹ δημιουργούν νέα δεδομένα στις διαδικασίες παραγωγής, αναπαραγωγής και διάθεσης των πληροφοριακών προϊόντων και υπηρεσιών. Τα δεδομένα αυτά αναδύουν νέες συνθήκες οικονομικής πρακτικής και συμπεριφοράς των συναλλασσομένων, οι οποίες διαφέρουν ουσιαστικά από εκείνες των προηγούμενων τεχνολογικών περιόδων της έντυπης πληροφορίας. Οι συνθήκες αυτές επιτρέπουν ή/και επιβάλλουν τη δημιουργία συνεργατικών σχημάτων με τη μορφή κοινοπραγιών βιβλιοθηκών.

Οι Τεχνολογίες Πληροφόρησης καθορίζουν νέους ρόλους στις βιβλιοθήκες, εισάγουν νέες λειτουργίες και ταυτόχρονα επιβάλλουν την προσαρμογή των βιβλιοθηκών στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στο ψηφιακό

¹¹ Τόσο με την αρχαιοελληνική σημασία του όρου *αγορά* (ήτοι του δημοσίου διαλόγου και της ελεύθερης διακίνησης ιδεών) όσο και με την τρέχουσα σημασία των εμπορικών συναλλαγών.

περιβάλλον επιστημονικής και πολιτιστικής επικοινωνίας. Δεν πρόκειται για απλή αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφόρησης από τους οργανισμούς αλλά διαμόρφωση και μετασχηματισμό της δομής (re-engineering) των οργανισμών με βάση την τεχνολογία, η οποία ενσωματώνεται στην εσωτερική διαδικασία, στη **δημιουργία νέων υπηρεσιών και στις σχέσεις μεταξύ οργανισμών**.

Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προέρχονται από το ψηφιακό περιβάλλον απαιτείται μια **συστημική (ανα)θεώρηση του Παραδείγματος λειτουργίας των βιβλιοθηκών**. Μέχρι την προηγούμενη δεκαετία η Βιβλιοθήκη εθεωρείτο **κυρίως χώρος συγκέντρωσης και διαχείρισης καταγεγραμμένων πληροφοριών και γνώσης**. Μια τέτοια θεώρηση είναι πλέον παρωχημένη, αποτελεί μια στατική προσέγγιση του ρόλου της Βιβλιοθήκης, που πιθανά ανταποκρίνεται στην εποχή της κυριαρχίας των έντυπων πληροφοριακών πόρων, αλλά δεν αντιστοιχεί στις δυνατότητες της ψηφιακής εποχής.

Η μελλοντική βιβλιοθήκη μοιάζει **συστατικό ενός παγκόσμιου πλέγματος πληροφοριακών πηγών** όπου βρίσκουν εφαρμογή οι περισσότερες ιδιότητες της (ψηφιακής) πληροφορίας (βλ. κυρίως ιδιότητες 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29). Η εξέλιξη των τεχνολογιών επιβάλλει, **παράλληλα με την συνεργασία μεταξύ των βιβλιοθηκών** (ανάδειξη ιδιοτήτων 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 κλπ) τη διατηρηματική, **διαθεματική συνεργασία** (αξιοποίηση ιδιοτήτων 4, 5, 6, 7, 8, 10) και την **υπέρβαση γεωγραφικών και επιστημονικών και κρατικών συνόρων** (ιδιότητες 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 24, 26, 27).

Αυτό ουδόλως σημαίνει ότι οι λύσεις έρχονται αυτομάτως και ως διά μαγείας από τη διεθνοποίηση του περιβάλλοντος της επιστημονικής και πολιτιστικής επικοινωνίας. Καθορίζονται από αυτό αλλά δεν προέρχονται. Προέρχονται από τις συνειδητές, συστηματικές, επίπονες και οραματικές προσπάθειες των τοπικών κοινοτήτων που δρουν μεν τοπικά αλλά σκέφτονται παγκόσμια και διαχρονικά (ιδιότητα 17). Που δρουν στον παρόντα χρόνο αλλά σκέφτονται τον μέλλοντα. Και δυστυχώς υποχρεούνται προς τούτο να εξοφλήσουν τα χρέη του παρελθόντος τους ίνα μεταβούν σε αυτό το μέλλον.

Οι Συνεργατικές δράσεις: Η Θεία από την Αμερική

Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής συχνά θεωρούνται ως η «πατρίδα» των κοινοπραξιών και των δικτύων βιβλιοθηκών, όπως ήταν επισήμως γνωστά τις προηγούμενες δεκαετίες (Wade 1999).

Το 1972 δημοσιεύεται η μελέτη της Ruth Patrick "Guidelines for Library Cooperation: Development of Academic Library Consortia" (Patrick 1972), αποτέλεσμα της έρευνας που διεξήγαγε η εταιρία SDC (System Development Corporation) και χρηματοδότησε το Υπουργείο Παιδείας (U.S. Office of Education) εξ αιτίας των μέχρι τότε «ανεπαρκών διαθέσιμων πληροφοριών

σχετικών με τις κοινοπραξίες Βιβλιοθηκών». Οι δραστηριότητες που αναλάμβαναν ή σχεδίαζαν οι κοινοπραξίες παρουσιάζονται στον πίνακα 1:

Πίνακας 1. Δραστηριότητες κοινοπρακτικών σχημάτων Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ΗΠΑ 1931-1970

Δραστηριότητες κοινοπραξιών 1931-1970	Ποσοστό κοινοπραξιών που είχαν αντίστοιχη δραστηριότητα
Αμοιβαία δικαιώματα δανεισμού των μελών	78%
Εκτεταμένες υπηρεσίες διαδανεισμού	64%
Δημιουργία συλλογικών καταλόγων ή κοινών καταγραφών (lists)	62%
Υπηρεσίες φωτοτύπησης	58%
Υπηρεσίες αναφοράς	40%
Υπηρεσίες παράδοσης	35%
Αμοιβαίες ενημερώσεις για αγορά υλικού	32%
Ειδικές υπηρεσίες επικοινωνίας	28%
Πρόγραμμα εκδόσεων	27%
Παραγωγή βιβλιογραφικών δελτίων καταλόγου	27%
Άλλη υποστήριξη καταλόγου	26%
Κοινές αγορές υλικού	24%
Εξειδίκευση σε θεματικές προσκτήσεις	22%
Άλλες δραστηριότητες προσκτήσεων	18%
Μικροταινίες	17%
Δημιουργία κέντρου παροχής πόρων ή αποθήκευσης	17%
Βιβλιογραφικό κέντρο	14%
Κοινά ερευνητικά έργα	14%
Εκκαθαρίσεις συναλλαγών	12%
Εκπαίδευση προσωπικού	12%
Προγράμματα προσανατολισμού χρηστών	11%
Υπηρεσίες βιβλιοδεσίας	6%
Προγράμματα εύρεσης προσωπικού	5%

Πηγή: (Patrick 1972)

Τριανταπέντε χρόνια αργότερα, με μια πρώτη εξέταση στον πίνακα 1 των δραστηριοτήτων, διαπιστώνεται ότι οι περισσότερες από αυτές **συνεχίζουν να είναι στην ημερήσια διάταξη των συνεργασιών** των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Kopp 1998), αν βεβαίως εξαιρεθούν ορισμένες, οι οποίες έχουν

διαφοροποιηθεί λόγω των εξελίξεων στον τομέα των τεχνολογιών πληροφόρησης (π.χ. δελτία βιβλιογραφικών εγγραφών).

Συνεργατικές δράσεις στην Ελλάδα: Εδώ είναι ... Βαλκάνια

Στη χώρα μας οι συνεργασίες είναι η εξαίρεση. Εξαιρετική μεν, εξαίρεση δε. Από όλες τις κατηγορίες μόνον οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες έχουν αρχίσει να αναπτύσσουν συστηματικά συνεργατικές δράσεις. Όχι χωρίς κόπο, όχι χωρίς εμπόδια, όχι χωρίς αγανάκτηση και απογοήτευση αλλά ταυτόχρονα σταθερότητα και ενθουσιασμό. Με οδηγό την προσπάθεια εξασφάλισης εκείνων των όρων και συνθηκών σε θεσμικό, οικονομικό, τεχνικό, οργανωτικό, εκπαιδευτικό επίπεδο, που θα επιτρέπουν την **αξιοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων ιδιοτήτων** από αυτές που αναφέρθηκαν (1-30). Για τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες της χώρας μας ξεκίνησε ένα ταξίδι στα πελάγη των συνεργασιών με σκάφος ένα υπόδειγμα Λειτουργικών Υποσυστημάτων που θα μπορεί χρησιμοποιηθεί ως πλαίσιο ανάπτυξης των συνεργατικών σχημάτων των βιβλιοθηκών:

0. Θεσμοθέτηση και διοικητική οργάνωση των οντοτήτων και των Συστημάτων Συνεργασίας Ελληνικών Βιβλιοθηκών
1. Κοινόχρηστη συλλογή ηλεκτρονικών περιοδικών
2. Κοινόχρηστη συλλογή βάσεων δεδομένων
3. Συλλογικοί Κατάλογοι
4. Διαρκείς Επιτροπές Καταλογογράφησης – Αρχεία καθιερωμένων αποδόσεων – θησαυρός - οντολογίες
5. Διαδανεισμός
6. Συντονισμένη δημιουργία Θεματικών Πυλών
7. Ανάπτυξη - συντονισμός τοπικών και θεματικών ηλεκτρονικών καταθετηρίων και ψηφιακών συλλογών.
8. Ολοκληρωμένη και εξατομικευμένη πρόσβαση στις ηλεκτρονικές υπηρεσίες
9. Υπηρεσίες και εναλλακτικό υλικό για τυφλούς χρήστες
10. Εκπαίδευση, κατάρτιση βιβλιοθηκονόμων. Πληροφοριακή παιδεία χρηστών

Συνεργασίες στη ψηφιακή διαδικτυακή εποχή

Υπάρχουν ουσιαστικές διαφοροποιήσεις από τη προηγούμενη εποχή των συμβατικών φορέων καταγεγραμμένης πληροφορίας. Οι διαφοροποιήσεις δεν έχουν γίνει όλες αισθητές. Αναδύονται αργά αλλά σταθερά.

Οι συνεργασίες των βιβλιοθηκών εντάσσονται πλέον στην προσπάθεια να εξασφαλίσουν την **ακεραιότητα ολόκληρου του πληροφοριακού συστήματος** (ιδιότ. 8, 10, 11, 12, 13, 17, 23, 24, 25) και όχι **απλά της ιδρυματικής** συλλογής τους.

Οι βιβλιοθήκες αναλαμβάνουν τη **δημιουργία και διατήρηση πολυδιάστατου ψηφιακού υλικού** (13, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 28, 29) όχι μόνο για τους

«άμεσους» χρήστες του οργανισμού στον οποίο ανήκουν (ιδιότητες 17 αποδέσμευσης χωροχρονικών περιορισμών) αλλά για **όλους τους παράγοντες οι οποίοι συναποτελούν το ψηφιακό περιβάλλον** (ιδιότητα 4 πολυχρηστικότητα και 14, 7 πολυχρησιμότητα, 8 ευρύτητα επιπτώσεων, χρήσεων, κλπ.).

Οι αυξανόμενες ανάγκες (και δυνατότητες) συνεργασίας πιέζουν κάθε βιβλιοθήκη για αυξανόμενους **βαθμούς ελευθερίας** και σχετικής **διοικητικής αυτονομίας**.

Οι βιβλιοθήκες, δρώντας ως **λειτουργικά «αυτονομημένες» οντότητες** εντός των Ιδρυμάτων, **«εκχωρούν» εθελοντικά ένα μέρος της «σχετικής αυτονομίας»** τους σε κοινοπρακτικές οντότητες, για την αποτελεσματικότερη **εκπλήρωση της αποστολής** τους. Δεν μπορείς να εκχωρήσεις μέρος της αυτονομίας αν δεν έχεις αυτονομία. Και η αυτονομία χρήζει θεσμοθέτησης, αλλιώς η εκχώρησή της εκλαμβάνεται ως παρανομία. Οι βιβλιοθήκες αποτελούν **υποσύστημα** σε μια σειρά άλλων **συστημάτων**, τις λειτουργίες και δραστηριότητες των οποίων **υποστηρίζουν** και εξυπηρετούν (ιδρύματα στα οποία ανήκουν διοικητικά), **συμπληρώνουν** (βιβλιοθήκες και χρήστες άλλων ιδρυμάτων), **συνεργάζονται** (κοινοπραξίες, θεματικά καταθετήρια) ή **συναλλάσσονται** (εκδότες, παραγωγοί πληροφοριακών πόρων).

Το **επίκεντρο** των **βιβλιοθηκών**, της **Βιβλιοθηκονομίας** ως **επιστήμης** και ως **κατάρτισης** και των **βιβλιοθηκονόμων** ως **επαγγελματιών** και ως **επιστημόνων** μετατοπίζεται σταδιακά από **το φορέα της πληροφορίας** (βιβλίο) στην **περιεχόμενη πληροφορία**.

Τα χαρακτηριστικά ενός τέτοιου σχήματος συνεργασίας Ελληνικών Βιβλιοθηκών προετοιμάζει τους εμπλεκόμενους για:

- 1) Τη συνεχιζόμενη σταδιακά μετατόπιση από την απόκτηση υλικού προς την πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης,
- 2) Την ύπαρξη διαφορετικών ιδιοτήτων της ψηφιακής πληροφορίας εν σχέση με την έντυπη
- 3) Τη συνεχώς αυξανόμενη ανάγκη συνεργασίας με άλλες βιβλιοθήκες και η αλληλεξάρτησή τους,
- 4) Την ανάγκη και δυνατότητα οργάνωσης και διάθεσης εσωτερικά η τοπικά παραγόμενης πληροφορίας,
- 5) Την ανάγκη συστηματικής παροχής Πληροφοριακής Παιδείας στους χρήστες.
- 6) Την ανάγκη βιβλιοθηκών να σχεδιάσουν το μέλλον τους.

Οι στρατηγικές συνεργασίες

A. Συνεργασίες με ομόλογες βιβλιοθήκες:

Αξιοποίηση των ιδιοτήτων: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 κλπ. Συνεργατικά σχήματα για Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, Νοσοκομειακές, Δημόσιες, Δημοτικές, Ειδικές, Σχολικές

Στόχοι:

- Εντοπισμός **κοινών προβλημάτων** και ανάδυση **ενιαίων λύσεων**.
- Συνείδηση κοινότητας, σε όρους κατηγορίας
- Συμμετοχή στο σχεδιασμό και την ανάδυση «θεματικών» προϊόντων και υπηρεσιών.
- Επίτευξη οικονομιών κλίμακας, σε βάθος εξειδικεύσεων
- **Μέσα:** συνέδρια, συναντήσεις εργασίας, κοινωνική δικτύωση

Β. Συνεργασίες σε τοπικό επίπεδο

- **Συμπληρωματικότητα των διαφορών.** Εντοπισμός και ανάδυση των πολύτιμων **συμπληρωματικοτήτων** που προέρχονται από βιβλιοθήκες **διαφορετικών** κατηγοριών. Δυνατότητες συνδυασμών: περιεχόμενο και μέσα με διαφορετικούς ιδιοκτήτες. Υπηρεσίες και χρήστες διαφορετικών κατηγοριών, επέκταση και προσαρμογή (ιδιότ: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 κλπ).
- Συνείδηση της κοινότητας σε όρους τοπικότητας, Ανάδυση της τοπικότητας στο διεθνές ψηφιακό περιβάλλον (ιδιότητες; 23 διασυνδεσιμότητα, 17 χωροχρονικοί περιορισμοί, 25 έκταση μετάδοσης κλπ.)
- **Χρηστοκεντρική διάσταση:** διατήρηση **σταθερών σχέσεων** του «τοπικού» χρήστη διαχρονικά μέσω των **μεταβαλλόμενων και διαφορετικών ιδιοτήτων** του χρήστη (προσχολικός, μαθητής, φοιτητής, εργαζόμενος, πολίτης, συνταξιούχος) και των συνεργαζόμενων κατηγοριών βιβλιοθηκών της τοπικής κοινωνίας (ιδιότητες 5 εξατομικευμένη πρόσληψη, 16 δεξιότητες χρήστη, 18 σύγκλιση μέσων, 23 διασυνδεσιμότητας, 26 κατεύθυνση μετακινήσεων χρήστη-πληροφορίας κλπ).
- **Μέσα τρόποι:** Εκδηλώσεις, εκπαιδεύσεις (ιδιότητες 15, 16, 22, 26, , περιφερειακά προγράμματα, κοινά μέλη (ιδιότητα 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, κλπ).

Γ. Συνεργασίες σε εθνικό επίπεδο

- Απελευθέρωση δυνάμεων, πόρων και ενέργειας από την επαναλαμβανόμενη και επικαλυπτόμενη καταλογογράφηση. Μετάβαση από την καταλογογράφηση αυτοσκοπό στην καταλογογράφηση εργαλείο (Τσιμπόγλου 2007).
 - ο Η επικρατούσα μέχρι τώρα αντίληψη περί διαφορετικών αναγκών καταλογογράφησης μεταξύ Δημοσίων και Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών μπορεί να ανατραπεί (ιδιότητες 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12,13 αλλά και 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24,25, 26, 28, 29)

- Με την πρόοδο του χρόνου και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων προηγούμενων συστηματικών δράσεων, αρχίζουν να σπανίζουν οι θιασώτες του διαχωρισμού των διαφόρων κατηγοριών βιβλιοθηκών, της «θεωρίας των διαφορετικών χρονολογιών γέννησης του Καζαντζάκη για κάθε τύπο βιβλιοθήκης», «των χαμένων Ντοστογιέφσκι των 31 διαφορετικών εκδοχών»¹², και της ανόητης (=άνευ νοήματος) αντιπαράθεσης μονομερών προσεγγίσεων για κεντρικούς Συλλογικούς Καταλόγους και εφαρμογές ενιαίων αναζητήσεων κατανεμημένων καταλόγων.
- Το σύστημα που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο της δημιουργίας του Συλλογικού Καταλόγου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών μπορεί να αξιοποιηθεί άμεσα από όλα τα είδη βιβλιοθηκών, και πρώτα από όλα στην αυτοματοποιημένη διαδικασία ταύτισης και ενοποίησης του Συλλογικού Καταλόγου των Δημοσίων Βιβλιοθηκών, δηλαδή το πρώτο μέρος των διαδικασιών, που μέχρι τώρα γίνεται μία προς μία εγγραφή, με ανθρώπινη παρέμβαση και χωρίς αυτοματισμούς.
- Από την άλλη, η πολύτιμη εμπειρία που αποκτήθηκε από την διαδικασία καθιέρωσης αποδόσεων στο **Συλλογικό Κατάλογο των Δημοσίων Βιβλιοθηκών** μπορεί να συμπληρώσει ή και να ενταχθεί στη διαδικασία δημιουργίας **εθνικού αρχείου καθιερωμένων αποδόσεων** που έχει ξεκινήσει από το Συλλογικό Κατάλογο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και έχει ανάγκη την ενεργή συμμετοχή ειδικών όλων των βιβλιοθηκών που μέχρι τώρα δρουν μεμονωμένα.
- Ισοτιμία και ισονομία αφενός των **δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας** και αφετέρου της **πρόσβασης στην πληροφορία**. Οι μοναχικότητες στην αντιμετώπιση του θέματος των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (σήμερα βάλλεται το Πανεπιστήμιο Πειραιώς) θα καταλήξουν σε επικράτηση μονομερών, παροδικών και συγκυριακών καταστάσεων και συμφερόντων. Οι συλλογικότητες (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών) μπορούν να συμβάλλουν σε μια μακρόπνοη προοπτική. Τα ερωτήματα που τίθενται πρέπει να απαντηθούν συλλογικά και συνεργατικά; Κονδύλια για πρόστιμα ή για αγορά βιβλίων, κτήση ή χρήση, αγορά βιβλίων ή ενοικίαση, περιεχόμενο πληροφορίας ή φορέας κλπ.;
- **Μέσα:** Απαραίτητη προϋπόθεση για οποιαδήποτε πρόοδο αποτελεί η αφομοίωση μιας μεθοδολογίας σχηματισμού μηχανισμών για τη συστηματική διερεύνηση και επίλυση προβληματικών καταστάσεων ή καταστάσεων που επιδέχονται βελτιώσεων. Καταλληλότερο όχημα κρίνεται η δημιουργία ενός αριθμού από **Διαρκείς Θεματικές Επιτροπές** και **Θεματικές Ομάδες Εργασίας** στα πρότυπα της δημιουργίας του Συλλογικού Καταλόγου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Η προσπάθεια έχει ξεκινήσει στο πλαίσιο της λειτουργίας συνεργατικών

¹² βλ. Παντελή Μπράτη. 2007. «Παρατηρήσεις και προβλήματα στη βάση του ΣΚΕΑΒ» http://www.unioncatalog.gr/ucportal/wrappers/day2/brattis_txt.pdf.

σχημάτων και αναμένεται η σταδιακή εξέλιξή τους σε Εθνικές θεματικές επιτροπές από όργανα σχεδιασμού εθνικής πολιτικής για βιβλιοθήκες.

- **Στόχοι:** Η εξασφάλιση συνέχειας και συνέπειας στις διαδικασίες και τις λειτουργίες που ξεκινούν έναντι της παντελούς έλλειψης ενδιαφέροντος ή της ανάληψης πρόσκαιρων, επιφανειακών, αποσπασματικών πρωτοβουλιών, που οδηγούν στην εθνική απουσία από το διεθνές βιβλιοθηκονομικό γίγνεσθαι. Η σύνταξη συστηματικών μελετών, σχεδίων και προγραμμάτων οργανωμένης δράσης έναντι της διατύπωσης «φαεινών» προσωπικών ιδεών, που άλλοτε κρίνονται επιφανειακές, παρωχημένες, ανεπαρκείς και άλλοτε ιδιοτελείς.

Δ. Συνεργασίες σε διεθνές επίπεδο

- Για την άμεση παρακολούθηση των μεταβαλλόμενων καταστάσεων στο διεθνές περιβάλλον της βιβλιοθηκονομίας-επιστήμης πληροφόρησης και για την εξασφάλιση της δυνατότητας άμεσης παρέμβασης και προετοιμασίας των βιβλιοθηκών τοπικά, επιβάλλεται η συστηματική παρουσία συμμετοχή, ενημέρωση με εθνικούς εκπροσώπους και ομάδες εργασίας σε συγκεκριμένα διεθνή fora, Τεχνικές Επιτροπές, πρωτοβουλίες κλπ. (IFLA, LIBER, IATUL, UNICA, EUA, OAI, DAISY, ICOLC, SHELL, FRBR, ELIS κλπ.). Επιβάλλεται επίσης η συστηματική τροφοδότηση των εθνικών επιτροπών (της προηγούμενης ενότητας) με τα συμπεράσματα και τους προβληματισμούς για τον προγραμματισμό και την υποστήριξη των θεμάτων εθνικού ενδιαφέροντος (επιλογές, πρότυπα, προτεραιότητες, κατευθύνσεις κλπ.)
- Αν η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες και η Κύπρος στους Κυπρίους τίθεται το ερώτημα: Η ευθύνη για την καθιέρωση θεμάτων της LC (Library of Congress) σε ποιους ανήκει; Από ότι φαίνεται, μέχρι σήμερα σε όλους πλην ημών. Την ευθύνη της καθιέρωσης αποδόσεων που αφορούν την κάθε χώρα την αναλαμβάνουν συστηματικά τα οργανωμένα σχήματα των εμπειρογνομόνων της κάθε χώρας ή συνεχίζουμε να την αφήνουμε σε άλλους;
- Τη γλώσσα μου έδωσαν Ελληνική, όχι βέβαια για να την κρατήσω εγωιστικά μακριά από τα διεθνώς αναπτυσσόμενα προγράμματα ελεύθερου και ανοικτού λογισμικού, ο εξελληνισμός των οποίων θα έπρεπε να τύχει συστηματικής αντιμετώπισης (ιδιότητες 13 γραμμικότητα αναπαραγωγής). Πόσο παραγωγικό θεωρείται από τη μια να εξελληνίζεται πέντε φορές το DSPACE και από την άλλη να αφήνονται άλλα προγράμματα χρησιμότερα στη ελληνική κοινότητα βιβλιοθηκονόμων και χρηστών να κυκλοφορούν χωρίς ελληνικές εκδόσεις. Ευτυχώς έχουμε αρκετούς γείτονες οι οποίοι φροντίζουν για τις εκδόσεις στις δικές τους γλώσσες.

Και η εθνική πολιτική;

Η προώθηση των συνεργατικών δράσεων και η παγίωση των στρατηγικών συνεργασιών θα οδηγήσουν στην διαμόρφωση ουσιαστικών και αποτελεσματικών σχημάτων διαμόρφωσης εθνικής πολιτικής για τις βιβλιοθήκες.

Αν τα παραπάνω αρχίσουν να τυγχάνουν αποδοχής και να τίθενται σε λειτουργία, είναι φυσικό να δημιουργήσουν μια διευρυμένη βάση ενδιαφερομένων προσώπων και φορέων, εμπειρογνομόνων, μηχανισμών και διαδικασιών για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση εθνικής πολιτικής. Η εθνική πολιτική για τα εκάστοτε επιμέρους θέματα θα προκύπτει, απλά, φυσικά και αβίαστα από την ουσιαστική αφομοίωση των προηγούμενων αρχών, την αναγνώριση των αναγκών, τη θεσμοθέτηση και τη διαχρονική οικονομική στήριξη των στρατηγικών συνεργασιών αλλά και την υπεράσπισή τους στις προοπτικές αυθαιρεσίας.

Βιβλιογραφία

- Abbing Roscam MA. 1998. Running the Economy: A review of the Internet-Based Fairmodel. *Computational Economics* 12: 193-200.
- Bergstrom CT, and Bergstrom TC. 2004a. The costs and benefits of library site licenses to academic journals. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 101 (3): 897-902.
- Bergstrom TC, and Bergstrom CT. 2004b. Can 'author pays' journals compete with 'reader pays'? *Nature, web Focus*.
- Berners-Lee T, and Fischetti M. 2002. *Υφαίνοντας τον παγκόσμιο ιστό : το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του παγκόσμιου ιστού από τον εφευρέτη του*. Αθήνα: Εκδόσεις Γκοβόστη.
- Buckland M. 1992. In *Redesigning Library Services: A Manifesto*, ed M Buckland American Library Association.
- Bush V. 1945. As We May Think. *The Atlantic Monthly* 176 (1): 101-108.
- Day R. 1997. Paul Otlet's Book and the Writing of Social Space. *Journal of the American Society for Information Science* 48 (4): 310-317.
- Floridi L. 2003. *The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information*.: Blackwell Publishers.
- Fluckiger F. 1999. Towards a Unified Concept of Information: Presentation of a New Approach. 11 1996, at Amsterdam.
- Getz M. 1997. An Economic Perspective on E-Publishing in Academia. *The Journal of Electronic Publishing* 3 (1).
- Houghton J. 2000a. Economics of Scholarly Communication. A Discussion Paper. Prepared for The Coalition for Innovation in Scholarly Communication. Victoria University, Australia: Center for Strategic Economic Studies, Victoria University

- Houghton J. 2000b. The Economics of Scholarly Communication: A Progress Report on a Coalition for Innovation in Scholarly Communication Commissioned Study. Paper presented at Sustainability in the Scholarly Information Market Place: the Search for Digital Library Business Models, May 2nd 2000b.
- Iwinski MB. 1911. La Statistique Internationale des Imprimees. *Bulletin de L'Institut International de Bibliographie* XVI: 1-139.
- Μπώκος ΓΔ. 1998. Ηλεκτρονική δημοσίευση: Η ποιότητα της αλλαγής. *Τεκμήριον* (1): 65-90.
- Kopp JJ. 1998. Library consortia and information technology: the past, the present, the promise. *Information Technology and Libraries* 17 (1): 7-12.
- Lavoie BF, and Schonfeld RC. 2006. Books without Boundaries: A Brief Tour of the System-wide Print Book Collection. *Ubiquity* 7 (37): 1.
- McCabe MJ, and Snyder C. 2004a. The best business model for scholarly journals: an economist's perspective. *Nature, web Focus*.
- . 2004b. The Economics of Open Access Journals. *Journal of Economics, Management and Strategy*.
- Merritt LC, and Downs RB. 1942. The Administrative, Fiscal, and Quantitative Aspects of the Regional Union Catalog. In *Union Catalogs in the United States*, ed RB Downs, 78-82. Chicago: American Library Association.
- Odlyzko AM. 2001. Content is Not King. *First Monday* 6 (2).
- Otlet P. 1934. *Traite de la documentation. Le livre sur le livre: Theorie et pratique*. Liege: Centre de Lecture publique de la Communaute francaise.
- Patrick RJ. 1972. *Guidelines for Library Cooperation: Development of Academic Library Consortia*. Santa Monica, California: System Development Corporation.
- Raban D. 2003. A primer in information economics. *Searcher* 11 (2): 54-59.
- Rayward BW. 1997. The Origins of Information Science and the International Institute of Bibliography/International Federation for Information and Documentation (FID). *Journal of the American Society for Information Science* 48 (4): 289-300.
- Susman TM, and Carter DJ. 2003. Washington, D.C: Information Access Alliance
- Wade R. 1999. The very model of a modern library consortium. *Library consortium management: An international journal* 1 (1/2): 5-18.
- Whitehall T. 1995. Value in library and information management: a review. *Library Management* 16 (4): 3-11.

Μπράτης Π, 2007. «Παρατηρήσεις και προβλήματα στη βάση του ΣΚΕΑΒ»
http://www.unioncatalog.gr/ucportal/wrappers/day2/brattis_txt.pdf.

Τσιμπόγλου Φ. 2007. Συλλογικός Κατάλογος Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Από την πρόκληση της υλοποίησης στην πρόκληση της επέκτασης λειτουργιών, υπηρεσιών, δημιουργών και χρηστών. *Βιβλιοθήκες Και Πληροφόρηση* (19): 6-18.

Τσιμπόγλου Φ. 2008. *Συνεργασίες βιβλιοθηκών. Μια συστημική προσέγγιση*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.